

Утвърждавам:

Декан:

УЧЕБНА ПРОГРАМА

Сигнатура: **PS515**

Дисциплина: **УЧИЛИЩНА ПСИХОЛОГИЯ**

Актуал.: Протокол №5/28.09.22г. на УНС-ЦХН

Преподаватели: Доц. д-р Ирена Левкова

АНОТАЦИЯ

Курсът по Училищна психология трябва да подготви студентите за придобиване на знания и компетенции за упражняване на сложната и трудна професия на училищния психолог. Той включва запознаване на студентите с основните проблеми, които трябва да решава психологът в училище, със спецификата на неговите задачи, с неговото място в сложните отношения на взаимодействия с ръководство, учителски колектив, ученици и родители. Обръща се внимание на използването на различни диагностични и изследователски методи и се дискутира етиката на психологическите изследвания в училище.

ОСНОВНИ ЦЕЛИ И ИЗХОДНИ УЧЕБНИ РЕЗУЛТАТИ

Дисциплината има за цел да запознае студентите с основните школи в консултирането, както и да подпомогне усвояването на различни методи и подходи на училищното консултиране. Дискутират се основни за съвременното училище проблеми като проблема за нарастващата агресивност и използването на различни психоактивни вещества, както и твърде ранната поява на зависимости сред учениците. Акцентира се върху превенцията на различните видове деструктивно поведение.

Конкретните цели, към които е насочено вниманието са:

- *Запознаване с работата на училищния психолог*
- *Различните типове консултиране, които се използват в рамките на училището*
- *Методи за справяне с агресивността*
- *Разработване на стратегии за разрешаване на конфликтите*
- *Запознаване с различни методи на психодиагностика*

Като изходни учебни резултати се очаква, студентите да:

- Знаят параметрите на длъжностната характеристика на дейността на училищния психолог
- Знаят спецификата и задачи на различните функции на училищния психолог
- Ще умеят да подбират най-подходящите методи и техники за работа с учениците;
- Да консултират учителите при проблеми в обучението и взаимодействията в училище
- Да консултират училищното ръководство при проблеми на организацията на обучението и взаимодействията в училище

ПРЕДПОСТАВКИ

Знания по Психология на развитието в детска и юношеска възраст.

ФОРМА НА ОБУЧЕНИЕ

Задочна

СТАТУТ И СТРУКТУРА

Специалност	Статут	Кредити	Дистанционно обучение				Редовно обучение			Задочно обучение		
			прис.	л	с	общо	л	с	общо	л	с	общо
Психология – ОКС – магистър - ДЮП	Задължителна дисциплина	7					35	35	70	25	10	35

СЪДЪРЖАНИЕ НА КУРСА

А. ЛЕКЦИИ

Тема 1. Училищната психология в системата на психологическото познание. Предмет и задачи на училищната психология.

Брой часове: 1 час

Съдържание: Като теоретично и практико-приложно познание, Училищната психология е тясно свързана с Педагогическата, с Възрастовата (детско-юношеска възраст), със Социалната, с Консултативната психология и с Психодиагностиката. Училищната психология има за предмет на изследване учебно-възпитателната дейност на учащите се деца и юноши като въздействие и взаимодействие (интеракция) в съвременните училища, като специфично социално общуване между равнопоставени (не „равни“ субекти).

Тема 2. Възникване на училищната психология. Начало на училищната психология в България.

Брой часове: 1 час

Съдържание: Училищната психология първоначално е свързана с развитие на психодиагностиката; първите училищни психолози, които започват работа са: Сайлгърт Бърт в Лондон (1913 г.) и Арнолд Гезел в САЩ (1915 г.) (по Л.Десев). През второто

десетилетие на века влизат в употреба термините училищен психолог и училищна психология. В институционален план първи длъжности, лаборатории, центрове се формират в повечето западноевропейски и северноамерикански страни през 20-30-те години на XX в. В България първите училищни психолози са назначени експериментално през 1981 г. в шест софийски, четири пловдивски и в едно елинпелинско училище.

Тема 3. Ученикът и учителят – активни субекти в педагогическото общуване. Личността на ученика. Полов диморфизъм.

Брой часове: 1 час

Съдържание: Традиционна педагогиката и психологията често противопоставят ученика и учителя като обект и субект на педагогическото въздействие. Възникват дискусии за отказ от класно-урочната система и за либерализиране на процеса на оценяване, за елиминиране на ръководната роля на учителя. “Субективизирането” на отношенията учител-ученик не отрича по принцип ръководната роля на учителя. По-скоро с това се утвърждават, актуализират се правата на ученика да участва активно в усвояване на определеното учебно съдържание и чрез това да развива творческите си способности, да се самоизгражда като личност. Може също така да се приеме, че учителят и ученикът са равноправни, но не равностойни субекти в педагогическото общуване. Наблюденията на учителите показват, че в учебната работа в училище буквално от първия до последния учебен ден се наблюдават различия в мотивацията, в участието и в резултатите от обучението между момичетата като група и съответната група на момчетата.

“Безполовата педагогика” има неблагоприятни последици, особено за възмъжаването на юношите. В

Тема 4. Трудности в процеса на педагогическото общуване. Диференциация и индивидуализация.

Брой часове: 1 час

Съдържание: Педагогическото общуване в училище е своеобразно продължение на семейното възпитание, на личностно-емоционалното общуване. В условията на ученическият клас и при ръководната роля на учителя, административните изисквания и неизменната необходимост от дисциплина, от планиране, от контрол стресират и малките, и големите ученици. За една част от тях, за тези, отрасли в благоприятни и стимулиращи отношения в семейството, новата обстановка е конструктивно-стимулираща. Те се адаптират към нея, доброволно приемат ограничаващите правила и “се възползват от порядъка, откривайки неговите предимства”. Друга част от учениците, травмирани от семейството, не могат да понесат “болката от ограничаването”, от “пренебрегването на емоционалността”. Появяват се защитни механизми срещу себепознание, страх от злепоставяне, от изолация.

Тема 5. Практикуваният психолог в училище – длъжностна характеристика и квалификация.

Брой часове: 1 час

Съдържание: Разглежда се предмета и дейността на училищния психолог. Неговите функции, права, задължения и знанията и уменията, които са му необходими за упражняването на професията.

Тема 6. Мястото на училищния психолог в системата от взаимодействия в училището.

Брой часове: 1 час

Съдържание: Училищният психолог, общувайки целенасочено и професионално главно с учащите и с техните учители, с училищната администрация, с родители и с обществеността, ежедневно изследва и решава десетки педагогически „инциденти и казуси“, противоречия и конфликти; създава собствен професионален опит в диагностиката, в профилактиката, в консултирането и възстановяване на необходимото „уравновесяване“ и хармонизиране на учащите се с училищната среда, за адаптиране към „предизвикателствата на съвременните общества“.

Тема 7. Очаквания към психолога от страна на: ръководството; учителския състав; родителите; учениците.

Брой часове: 1 час

Съдържание: Все повече млади хора се насочват към професията на психолога и в много университети в България тя е на първо място сред желанията им в областта на хуманитаристиката. Но въпреки този засилен интерес, има много да се желае по посока на ползването на психологическите услуги от населението и във връзка с отношението към училищния психолог и неговата дейност. Дори самите учители и директори, които най-добре би трябвало да осъзнават и разбират нуждата и ползата от присъствието на психолог в училището, не винаги успяват да направят това.

Тема 8. Школи в психологията на консултирането.

Брой часове: 1 час

Съдържание: Разглеждат се различните школи в психологическото консултиране и как техните теории могат да бъдат приложени към работата с ученици.

Тема 9. Психологическо консултиране в училище – същност и специфика. Задачи на психолога.

Брой часове: 1 час

Съдържание: Теоретичното познаване на по-значимите консултантски теоретични основи и практики има основно значение за професионалното развитие на консултантите и по-конкретно на консултантските практики в условията на училищната среда и детско-юношеската възраст. Училищният консултант може да сравнява и избира, да оценява и да комбинира подходящи теоретични конструкти и ценности в зависимост от конкретните условия, от практическия си опит, от професионалните си предпочитания.

Тема 10. Конфликти в училище. Противоречие и конфликти. Конфликтите в педагогическия процес.

Брой часове: 1 час

Съдържание: Източниците на пораждаване на конфликти в учебната работа и в междуличностните отношения са многобройни: пропуски в знанията, различия в оценката и

самооценката на учителя и учениците, авторитарен стил на общуване, нарушаващ правата на ученици (и учители), различия в ценностната система. Също толкова са и алтернативите за тяхната превенция и конструктивно разрешаване.

Тема 11. Стратегии на решаването на конфликтите.

Брой часове: 1 час

Съдържание: Възможностите за решаване на психичните (вътрешни конфликти) може да се разглеждат в два плана, на две нива в зависимост от развитието им и от персонализацията (по отношение на Аз-а или по отношение на другите). За най-позитивно разрешаване се приема взаимната удовлетвореност за двете (или другите) страни или при утвърждаване на едната, без да се принизява другата.

Тема 12. Агресивно поведение и насилие в училището.

Брой часове: 1 час

Съдържание: Проблемът за агресията сред учениците е един от най-сериозните проблеми, с които се сблъскват както учителите в училище, така и училищния психолог. В статия, основана на анкета сред училищни психолози и педагогически съветници, 68% от тях са поставили на първо място агресията в училище като основен проблем, с който се сблъскват в своята професионална дейност.

Тема 13. Методи за справяне с агресивността и насилието, съобразени с възрастовите и индивидуалните особености на учениците.

Брой часове: 1 час

Съдържание: Определянето от страна на учителския колектив и стриктното спазване на правилата на поведение в училищната среда е едно от основните условия за осъществяване на превенция на агресивността. Още с постъпването на децата в първи клас те се превръщат в ученици, когато овладеят нормите на поведение, характерни за социалната роля на ученика.

Тема 14. Работа с учителския колектив и с родителите.

Брой часове: 1 час

Съдържание: Обучението на учители и родители на ТА представлява ефективен метод за справяне с агресията. На първо място, когато родителите взаимодействат със своите деца в състояние на Егото Възрастен и образуват с тях чести транзакции Възрастен-Възрастен, децата могат свободно да развият това свое състояние на Егото и да го използват конструктивно в различните ситуации, намирайки разрешение на конфликтите, което изключва агресивните действия.

Тема 15. Представа за Его-състоянията и транзакциите. Анализ на транзакциите в училище.

Брой часове: 1 час

Съдържание: Транзакционният анализ е теория за его-състоянията, транзакциите, игрите и сценариите. Във всеки човек психиката функционира в три его-състояния Родител, Възрастен и Дете. При анализа на учебния процес можем да разкрием една част от

причините за трудностите, които срещат учители и ученици поради използването на неподходящо Его-състояние. Усвояването на учебното съдържание изисква не само запаметяване на информация, но също така предполага наличието на активен мисловен процес от страна на учениците. Възрастният е това Его-състояние, при активирането на което човек може да разсъждава, да задава въпроси, да натрупва нов (собствен) опит.

Тема 16. Типични транзакции в учебния процес.

Брой часове: 1 час

Съдържание: Разглеждат се типичните транзакции в учебния процес. Учителят трябва да бъде в Его-състояние Възрастен, и да се обръща към Възрастния в своите ученици. Това е много трудно, а понякога и невъзможно, ако се чувства принуден да следва строго определени методически правила, ако се бои от проверки, ако се чувства “следен” и т.н. – тогава той активира своето Дете и след това своя Родител и подготвя във въображението си едни комуникация с учениците от типа Родител – Дете.

Тема 17. Транзакции в общуването извън учебния час.

Брой часове: 1 час

Съдържание: Анализират се транзакциите между учител и ученици извън учебния час.

Тема 18. Транзакции в кабинета на училищния психолог. Оставане във Възрастния.

Брой часове: 1 час

Съдържание: В практиката на училищния психолог от огромна важност е неговата теоретична подготовка и изграждането на професионални умения в области, очертани от различни консултативни школи и откриването на подходящия метод за справяне в една или друга от сложните ситуации на училищния живот. Транзакционният анализ представлява теория и практика в консултирането, ангажирана преди всичко с разрешаването на проблеми в междуличностните отношения (създаден е като групова форма за психотерапия) и тъй като училищният психолог консултира много често ученици, родители и учители именно във връзка с конфликтите, проблемите и недоразуменията, възникнали между отделните личности (или групи личности), той се оказва твърде подходящ за прилагане в училищното консултиране. Важно е училищният психолог да остава във Възрастния и да създава транзакции Възрастен - Възрастен, особено с тийнейджърите и да предоставя информация за Его-състоянията и транзакциите.

Тема 19. Теоретико - приложни проблеми на психодиагностичните изследвания в училище.

Брой часове: 1 час

Съдържание: Училищната психодиагностика е част от научно-практическата област „психодиагностика“. Последният термин е възникнал през 60-те години на XX век и се използвал широко в бившите социалистически страни. На Запад същата проблематика се нарича „тестология“ и обозначава теорията и практиката на тестовете. Понякога тази проблематика се нарича „психометрия“. Масивна част от училищната психодиагностика съставлява използване на тестове.

Тема 20. Етика на психологическите изследвания в училище.

Брой часове: 1 час

Съдържание: Разглежда се етичната страна на изследванията в училище. Участието в изследване може да бъде доброволно или принудително. Понякога е възможно в рамките на естествен експеримент участниците да не подозират, че са обект на изследване. Мотивацията също е важен момент за участие в изследване.

Тема 21. Възникване и съвременно състояние на измерванията на интелигентността. Менса тестове и съвременни представи за интелигентността.

Брой часове: 1 час

Съдържание: Не съществува “просто определение на интелигентността, което да е напълно задоволително” (Сиймън и Кенрик, 2002, с. 298). Широкото определение, което може да се даде е “сбор от умствени способности, които са ни необходими, за да можем да се учим от опита си, да се адаптираме към променящата се среда около нас, да работим, преследвайки целите си, да решаваме проблеми и да мислим творчески” (Сиймън и Кенрик, 2002, с. 298).

Тема 22. Измерване готовността за училищно обучение.

Брой часове: 1 час

Съдържание: Признаците за училищна зрелост могат да бъдат обобщени в три групи: интелектуални, емоционални и социални. Т.е. детето трябва да е социално, емоционално и интелектуално зряло, за да се справи успешно с училищното обучение.

Тема 23. Изследвания на личността.

Брой часове: 1 час

Съдържание: Личностните въпросници, като метод на психологическото изследване, са предназначени за описване и оценка на човека от самия себе си. Т.е. те са построени на основата на самоотчета.

Тема 24. Социометрични методики.

Брой часове: 1 час

Съдържание: Социометрия се нарича измерването на междуличностните отношения в групата. Като метод социометрията се отнася към инструментариума за социалнопсихологическо изследване структурата на малките групи хора. Освен това тя е и метод за изучаване на личността като елемент на групата. Ценността на социометрията се повишава при нейното комплектуване с други методи за изследване на личността и групата.

Тема 25. Професионално ориентиране.

Брой часове: 1 час

Съдържание: Професионалното ориентиране е система от психолого-педагогически и медицински действия, които подпомагат младия човек да избере професия, съобразно с потребностите на обществото и собствените си способности.

Б. УПРАЖНЕНИЯ

Тема 1. Психологическо консултиране в училище – същност и специфика. Задачи на психолога.

Брой часове: 1 час

Съдържание: Разглежда се практическото приложение на психологическото консултиране в училище и изпълнението на задачите на психолога в него.

Тема 2. Стратегии на решаването на конфликтите.

Брой часове: 1 час

Съдържание: Разглеждат се различни казуси и начина по който се разрешават конфликтите, които са възникнали.

Тема 3. Методи за справяне с агресивността и насилието, съобразени с възрастовите и индивидуалните особености на учениците.

Брой часове: 1 час

Съдържание: Разглеждат се различни казуси, свързани с агресия и насилие в училище, методи за справяне с оглед на възрастовата специфика и индивидуалност на ученика.

Тема 4. Представа за Его-състоянията и транзакциите. Анализ на транзакциите в училище.

Брой часове: 2 часа

Съдържание: Разглеждат се различни казуси и се прави анализ на транзакциите между учител и ученик, учител и учител, ученик и ученик.

Тема 5. Типични транзакции в учебния процес.

Брой часове: 2 часа

Съдържание: Разглеждат се примери за различни транзакции в учебния процес.

Тема 6. Транзакции в общуването извън учебния час.

Брой часове: 1 час

Съдържание: Разглеждат се примери за различни транзакции извън учебния процес.

Тема 7. Транзакции в кабинета на училищния психолог. Оставане във Възрастния.

Брой часове: 2 часа

Съдържание: Разглеждат се и се анализират различни казуси в работата на училищния психолог и в какви транзакции е нужно да влиза той.

ПЛАНИРАНИ УЧЕБНИ ДЕЙНОСТИ И МЕТОДИ НА ОБУЧЕНИЕ

Учебни дейности:

- *аудиторна заетост в лекции и семинарни упражнения;*

- *в лекциите:*
  - *проблемно изложение;*
  - *интерактивно изложение;*
  - *тематични обзори;*
  - *дебати;*
- *в семинарните упражнения:*
  - *изследване на случаи*
  - *дискусии;*

МЕТОДИ И КРИТЕРИИ ЗА ОЦЕНЯВАНЕ

Методи на преподаване

Презентация, Анализ на казуси

Критерии за оценяване

1. *Критерии за допускане до изпит. До изпит се допускат студенти, които са: Няма специални критерии*

2. *Семестриален изпит-Курсов проект*

3. *Метод на формиране на семестриалната оценка: Писмен изпит-курсов проект; 0,5 бонус точки за избрани от студента две задачи (или два въпроса) и изпратен отговор на имейла на преподавателя.*

ПРЕПОРЪЧИТЕЛНА ЛИТЕРАТУРА

1. Арнаудова, Р., Диагностика на готовността на детето за училище. В: Възрастова динамика и диагностика на психичното развитие. Борисова, В., Р. Арнаудова, С.1999
2. Балтаджиева, Й., Агресия и междуличностни отношения в НУ., Ун. "Проф. д-р Асен Златаров", 2007
3. Балтаджиева, Й., Вътрешноличностни конфликти в педагогическия процес, сп. Педагогика №3, 2005
4. Балтаджиева, Й., Психологическа природа на конфликтните взаимоотношения между учители и ученици в НУВ., Трети национален конгрес по психология, 2005
5. Батоева, Д., Е. Драголова, Педагогическа и психологическа диагностика, С. 2001
6. Бондаренко, А. Ф., Психологическа помощ: теория и практика. М., 2000.
7. Борисова, В., Готовност на детето за училище. В: Възрастова динамика и диагностика на психичното развитие. С.1999
8. Василева, М., Психологическа консултация и помощ. С., 1996.
9. Василева, М., Психологическа помощ: консултиране и рехабилитация (вдетско-юношеска възраст). С., 2012

10. Георгиева, Е., Е. Драголова, Ръководство за диагностика на интелектуалното развитие на деца от предучилищна възраст. МАКРОС, 2000
11. Десев, Л., Речник по психология. С. 2010
12. Минчев, Б. и съавт. Ръководство за изследване на детето. С. 2000
13. Минчев, Б. и съавт. Ръководство за изследване на детето. С. 2004
14. Карагъзов,Ив., Психологически проблеми на девиантното поведение. 2002
15. Левкова, И., Анорексията – проблем на развитието. В: сп. Педагогика 2002/2
16. Левкова, И., Изследване на деца с пробата на Розенцвайг. В: Ръководство за изследване на детето, С. 2000
17. Левкова, И., Консултативният процес с фокус транзакционен анализ. Изд. „Онгъл”, 2019
18. Левкова, И., Консултирането в транзакционния анализ – преди и сега. Изд. „Онгъл”, 2020
19. Левкова, И., Психология на развитието. 2012
20. Левкова, И., „Синдром на отличника” и възпитанието в честолюбие. В: сп. Педагогика, 1998/10
21. Левкова, И., Транзакционен анализ в педагогическата психология. В.-Т. 2004.
22. Левкова, И., Транзакционният анализ. В. 2013
23. Левкова, И.,Транзакционният анализ в помощ на учителите. Стара Загора, 2008
24. Левкова, И.,М. Василева Училищна психология. Изд.“Онгъл”, 2018
25. Радославова, М., А. Величков, Методи за психодиагностика. С. 2005

ИЗПИТЕН ВЪПРОСНИК

1. Училищната психология в системата на психологическото познание. Предмет и задачи на училищната психология.
2. Възникване на училищната психология. Начало на училищната психология в България.
3. Ученикът и учителят – активни субекти в педагогическото общуване. Личността на ученика. Полов диморфизъм.
4. Трудности в процеса на педагогическото общуване. Диференциация и индивидуализация.
5. Практикуващият психолог в училище – длъжностна характеристика и квалификация.
6. Мястото на училищния психолог в системата от взаимодействия в училището.
7. Очаквания към психолога от страна на: ръководството; учителския състав; родителите; учениците.
8. Школи в психологията на консултирането.

9. Психологическо консултиране в училище – същност и специфика. Задачи на психолога.
10. Конфликти в училище. Противоречие и конфликти. Конфликтите в педагогическия процес.
11. Стратегии на решаването на конфликтите.
12. Агресивно поведение и насилие в училището.
13. Методи за справяне с агресивността и насилието, съобразени с възрастовите и индивидуалните особености на учениците.
14. Работа с учителския колектив и с родителите.
15. Представа за Его-състоянията и транзакциите. Анализ на транзакциите в училище.
16. Типични транзакции в учебния процес.
17. Транзакции в общуването извън учебния час.
18. Транзакции в кабинета на училищния психолог. Оставане във Възрастния.
19. Теоретико - приложни проблеми на психодиагностичните изследвания в училище.
20. Етика на психологическите изследвания в училище.
21. Възникване и съвременно състояние на измерванията на интелигентността. Менса тестове и съвременни представи за интелигентността.
22. Измерване готовността за училищно обучение.
23. Изследвания на личността.
24. Социометрични методики.
25. Професионално ориентиране.

ПРЕПОРЪЧИТЕЛНА ЛИТЕРАТУРА ЗА ИЗПИТА

1. Арнаудова, Р., Диагностика на готовността на детето за училище. В: Възрастова динамика и диагностика на психичното развитие. Борисова, В., Р. Арнаудова, С.1999
2. Балтаджиева, Й., Агресия и междуличностни отношения в НУ., Ун. "Проф. д-р Асен Златаров", 2007
3. Балтаджиева, Й., Вътрешноличностни конфликти в педагогическия процес, сп. Педагогика №3, 2005
4. Балтаджиева, Й., Психологическа природа на конфликтните взаимоотношения между учители и ученици в НУВ., Трети национален конгрес по психология, 2005
5. Батоева, Д., Е. Драголова, Педагогическа и психологическа диагностика, С. 2001
6. Бондаренко, А. Ф., Психологическа помощ: теория и практика. М., 2000.
7. Борисова, В., Готовност на детето за училище. В: Възрастова динамика и диагностика на психичното развитие. С.1999
8. Василева, М., Психологическа консултация и помощ. С., 1996.
9. Василева, М., Психологическа помощ: консултиране и рехабилитация (вдетско-юношеска възраст). С., 2012

10. Георгиева, Е., Е. Драголова, Ръководство за диагностика на интелектуалното развитие на деца от предучилищна възраст. МАКРОС, 2000
11. Десев, Л., Речник по психология. С. 2010
12. Минчев, Б. и съавт. Ръководство за изследване на детето. С. 2000
13. Минчев, Б. и съавт. Ръководство за изследване на детето. С. 2004
14. Карагъзов,Ив., Психологически проблеми на девиантното поведение. 2002
15. Левкова, И., Анорексията – проблем на развитието. В: сп. Педагогика 2002/2
16. Левкова, И., Изследване на деца с пробата на Розенцвайг. В: Ръководство за изследване на детето, С. 2000
17. Левкова, И., Консултативният процес с фокус транзакционен анализ. Изд. „Онгъл”, 2019
18. Левкова, И., Консултирането в транзакционния анализ – преди и сега. Изд. „Онгъл”, 2020
19. Левкова, И., Психология на развитието. 2012
20. Левкова, И., „Синдром на отличника” и възпитанието в честолюбие. В: сп. Педагогика, 1998/10
21. Левкова, И., Транзакционен анализ в педагогическата психология. В.-Т. 2004.
22. Левкова, И., Транзакционният анализ. В. 2013
23. Левкова, И.,Транзакционният анализ в помощ на учителите. Стара Загора, 2008
24. Левкова, И.,М. Василева Училищна психология. Изд.“Онгъл”, 2018
25. Радославова, М., А. Величков, Методи за психодиагностика. С. 2005